

Térpanelek Magyarkanizsa Nagytemetőjében

„Kegyes és Irgalmas Isten, életünk, és halálunk Ura, ki bizonyos határt vetettél az ember életének, és meg számláltad az ő napjait, melyek hamar elmúlnak mint az árnyék, vagy a vékony füst, és hamar meg szárad a mi testünk, mint a leszakasztott virág. A te szerelmes szent fiadnak keserves haláláért kérek, adj oly lelki világosságot az én szívembe, hogy meg esmérvén zarándokságomat, szüntelen eszembe forgassam az én kimúlásom napját, és neked igazán szolgálván, úgy készüljek halálomhoz, hogy, minden órába készen, és vígan várjam elválásomat, és e nyavalyás tömlőcből való szabadulásomat: Ne találjon engem az én óráim véletlenül, és álomba, hanem készen, és vigyázva.”
(Pázmány Péter: Az Istenes halálért)

Bevezető

Valljuk be, korunk embere, ha bízunk is a kegyes és irgalmas Istenben, mégsem várja oly nagyon szabadulását a test tömlőcéből. Bizonyosan elcsodálkozna az egykori esztergomi érsek, ha látná, hogy mit meg nem tesz a gyarló ember, csak hogy meghosszabbítsa maradását ebben az árnyékvilágban. Mindazonáltal a halálnak és a temetésnek, végtisztességnek a társadalmak többségében kultusza van. A közösségek életét át- meg átszövik az általuk kialakított, normákká merevedett szokásformák, melyek segítettek/segítenek az egyének igazodni az elvárásokhoz, illetve a mintakövetés sablonjai közérthetővé tették/teszik mindenki számára az emberélet nagy fordulóinak fontos eseményeit. Az egyik legfontosabb szocializációs kérdés – napjainkra egyre nagyobb hangsúlyt kap –, hogy hogyan viszonyul egy közösség a halálhoz és az azt követő kirekesztő-elbocsátó rítushoz.

Csak utalunk arra, hogy a 20. század közepéig a halál a földi élet végét és egy földöntúli lét kezdetét jelentette az emberek többsége számára. A társadalmi struktúrák változása, a fokozatos elvilágiasodás és a kommunizmus azonban ebből a hagyományból sokakat kirekesztett. A kényszerű „felvilágosodás” nagy kísérlete Közép-Kelet-Európában és a Balkánon az ezredforduló utolsó évtizedében megbukott. Addigra viszont már

széttöredezett a hagyományokba való belenevelődés intézménye. Pedig a hagyományba való beletanulás, belenövés segítette a halál okozta trauma feldolgozásában is. Ebben a folyamatban közösségi kultúrája volt az egyéni fájdalom megélésének, és fontos támaszként ott állt a hozzátartozó mellett a rokonság és a közösség. Sőt, az idősek bizonyos kor után készültek is a halálra, a közösségből való kilépésre, amit a környezetükben élők tudomásul vettek.

Az „Úr adta, az Úr elvette”, illetve az „Aki született, annak meg is kell halni”, vagy a „Magához szólította az Úr” szólások mutatják, hogy a hit fontos igazodási, traumafeldolgozási lehetőséget nyújtott a hagyományban élőknek. A ravatalozás, a siratás, az utolsó úton történő elkísérés nemcsak az egyén, de a közösség kötelessége is volt (NAGY ABONYI 2003; 91–92). A „Temetésre nem hívogatunk”, szólás jól mutatja, hogy a gyász, a végtisztetség megadása kötelező rítusként volt jelen a falusi-városi társadalmakban.

Ennek a rítusnak fontos tere a temető. Különösen az 1970-es évektől kezdve, hiszen a háztól való temetés állami tiltása következtében (vö.: NAGY ABONYI 2003; 91) a kirekesztő-elbocsátó rítus egyetlen valós tere. Ide tevődött át a ravatalozás, a virrasztás – melynek ideje lerövidült, éjszakára nem maradhattak az elhunyt mellett – búcsúztatás, vagyis a temetés szertartása teljességében benne zajlik, és az elhunyt sírja, síremléke is ott található.

Ez utóbbi teret vizsgáljuk tanulmányunkban, méghozzá egy parasztpolgári hagyományokkal bíró kisváros, Magyarkanizsa példáján. Kutatásunk másfél évtizedre tekint vissza¹, és valójában ma sem tekintjük lezártnak, hiszen egy élő közösség temetője állandóan változik, így ennek tudatában a mostanra összegyűlt részeredményeinket mutatjuk be a Nagytemetőben lévő térobjektumokkal, térpanelekkel és a hozzájuk kapcsolódó egyéni és közösségi rítusokkal (vö.: KLAMÁR 2004). Térobjektumok alatt a temető építményeit értjük a sírokkal együtt, míg térpanelnek az ideiglenes térhasználatot tartjuk, mint amilyen a temetés és a temetői megemlékezés, legyen az egyéni vagy közösségi.

A temetőben a katolikus magyarság sírjai mellett néhány szintén katolikus horvát sír is található, de van példa két zsidó és egy felekezeten kívüli temetkezésre is. Mindez már azt mutatja, hogy 1945 után köztemetőként városi

---

¹ A kutatás a Veszendő értékeink nyomában elnevezésű nyelvjárási és néprajzi táborban/táborokban kezdődött és zajlott 1997-től, majd e táborok megszűnte után egyéni kutatóprogram keretében változást vizsgálóként folyt a 2013-as esztendő tavaszáig.

kezelésbe, fenntartásba került a sírkert. Hogy mégsem foglalkozunk ezekkel, az azért van, mert vizsgálódásunk szempontjából irreleváns kivételek.

A folyamatos változás egyik legszembetűnőbb eredménye, hogy összefüggő régi temető rész napjainkra nem maradt. Foltokban, mintegy utalás-szerűen található régi sírcsoportok. A 19. századból megmaradt sírkövek és a 19–20. század fordulójáról tanúskodó fakeresztek mellett mára egy döntően urbánus temetőkép fogadja a látogatót.

A város és a temető rövid története

Magyarokanizsa több mint kilencszáz éves történetéből csak a 18. századi újranevesedéstől számított bő kétszázhatvan év az, ami vizsgálódásunk tárgya szempontjából releváns, így csupán annak momentumait villantjuk fel vázlatosan.

A török után, a tiszai határőrvidéken szerb milícia létesült, és a kanizsai sáncban száz gyalogos és száz lovas katona teljesített szolgálatot (KOROKNAY 1995; 233). A magyar lakosság a katonai sánc polgárosításáig ugyan folyamatosan szivárgott vissza a településre, de szervezett telepítésre csak 1751 után kerülhetett sor, miután a katonáskodó szerbek java része elhagyta a vidéket, mert nem vállalta a privilégiumainak elvesztésével járó hátrányos helyzetet. Így az új lakosok már az 1751-ben létrejött Tiszán-inneni kiváltságos kamarai kerületbe költöztek, de rájuk csak 1774-től vonatkoztak a kiváltságok (HEGEDŰS 1995; 331). Az ekkor már mezőváros rangjára emelt Ókanizsa rév- és vásártartási joggal rendelkezett (HEGEDŰS 1995; 335), és a kor Magyarországnak túlnépesedett északi területeiről érkezett az újtelepes lakosság többsége, de jelentős kibocsátóhely volt a Jászság és a szomszédos Szeged és vonzáskörzete is. Ez utóbbi megállapítást támasztja alá a városban még napjainkban is meglévő ö-ző nyelvjárás.

Az 1788-as népszámlálás 251 telkes gazdát, 278 házas zsellért, 194 házatlan zsellért talált lakosként a településen.

A város településszerkezete valójában azt mutatta, hogy a hódoltság megszűntével milyen sorrendben érkeztek lakói. A tizedekre tagolódó mezővárosban volt Rácztized, közvetlenül a Tisza közelében – ez tulajdonképpen a város háza és a szerb templom környéke –, Magyar-tized, a katolikus templom és a Körös-part területe, ahol Körös-tized is volt. A Pánbog pedig a Körös-tized mellett a város határáig húzódó rész, ahol zömmel szlovákok laktak (vö.: PAPP 1982; 77). A nemzetiségi és vallási alapú szegregáció a temetkezésekkor is kifejezésre jutott, így már valószínűleg a 18. században két temetője volt a városnak. Erre a levéltári források alapján lehet következtetni, melyekből az olvasható ki, hogy a szabadság-

harc utáni években a meglévő temetőket bővítik, vagy esetenként teljesen újat is létesítenek.

A katolikus lakosság régi temetője – ma a Pánbog városrész végén utcanév őrzi az emlékét – a 19. század közepére megtelt, és helyén faiskolát létesítettek.² A Nagytemető új fundusát a városon kívül az Epreskertben jelölték ki 1859-ben (lásd PAPP 1982; 102), melyben a következő évben csőszházat és halotti kamrát³ építettek. A régi, bezárt temetőből néhány táblás kőkereszt átkerült az új sírkertbe. Egyik feliratának soraiban rejtezik a temetés éve: E sIr köVet / Mint / áLDott hItVesnek / feLejthetLen szüLőnek / a jó éLetű atyafInak / ajánLották / kanIsán / bús örökösseI. A szövegbe rejtett római számokat összeadva tudhatjuk meg a temetés évét, ami 1815 (vö.: KLAMÁR 1996; 173).

A másik régi kő felirata szerint Wagner Jánosnak / Elfelejtethetlen Atyának / kinek hamvai nyugszanak itt / Tették ez emlék követ / Bús örökösei / 1822ik Esztendőben St Jakab haván / 11ik Napja tett határt 75 éveket / élt érdemes életének – állít emléket. Mindkét kő rózsaszín márványból készült, az 1815-ös szívé alakú.

Új temető nyitását csak akkor kezdeményezték, ha a betelt régi már a város belső területén volt, és körülötte megfelelő üres telket nem lehetett bővítésre kijelölni. Ezt a gyakorlatot mutatja a zsidó és a szerb temető példája.⁴ A katolikusok másik sírkertje, az újavárosi főutca mellett minden bizonnyal a területileg jelentős városrész számára létesült, az 1880-as években. Erről tanúskodik Losoncz Ferencz és neje által állíttatott rózsaszín márvány kereszt 1887-es évszáma.

Magyararkanizsa lakossága egyre gyarapodott a dualizmus korszakában, de őrizte kialakult térbeli szerkezetét, melyben elkülönült a szerb, a zsidó

---

² Wagner Tóbiás kerületi esperes 1859-ben az alábbiakat indítványozta: „...a község a dézsma kert mellett kijelölt földdarab helyett alkalmasabb helyiséget rendeljen a felsőbb helyről annyira sürgetett faiskola számára és pedig a városban bent fekvő régi temetőben s hogy azt kellően használni lehessen békeríttesse”. ZTL F004. 151/1859 Magyararkanizsa r.t. város tanácsülési jegyzőkönyvek 1856–1860.

³ „Előadatott mikép a temetőben újonnan készült Csősz ház és halotti kamra melyen még hiányzik a kapu, mi múlhatatlan kellék lévén elkészítettetni indítványoztatott, és egy e célra [...] helybéli mester által készített 54 forintra menő költség elő mutatott.” ZTL F004. 250/1860 Magyararkanizsa r.t. város tanácsülési jegyzőkönyvek 1856–1860.

⁴ „...a város nyugati részén a Körös parton az Izraeliták Ó temetője mellett, ugyan ahhoz hozzá csatolva, kijelölt 16 öl hosszú és 8 öl szélességű, s így összesen 128 négyszögölnyi tér, melyhez hozzá adván az Izraeliták által temetőnek már használt térből 168 négyszögöllet, az egész tér mely az izraeliták ó temetője mellett új temetőnek kijelöltetett térszen Kétszáz kilentzven hat négyszögöllet.” ZTL F004. 250/1860 Magyararkanizsa r.t. város tanácsülési jegyzőkönyvek 1853–1856.

és a magyar városrész, igaz, utóbbi a 19–20. század fordulójára túlnőtte magát, hiszen új településrészek létesültek, a Tisza és a Körös határolta ármentes teraszon. A Körös bal partján, az egykori szőlők helyén a Falu, a Zentai út mellett az Újváros és a rét felől a Tópart épült be. A belterületben és lakosságban megnövekedett városnak jelentős tanyavilága volt. Ezekkel a tartozékokkal együtt 1900-ban 16 532 lelket számoltak, amiből 16 057 magyar, 398 szerb, 67 német és 10 egyéb került összeírásra.⁵ A 2011-es népszámláláskor 9871 lakost írtak össze, melynek 86,51%-a vallotta magát magyarnak.⁶

A fenti adatok jól mutatják, hogy a magyarok etnikai aránya ma is meghatározó. Mivel ennek a népességnek döntő többsége római katolikus, így az általunk vizsgált Nagytemető térobjektumainak kialakítása is az említett népcsoport temetőkulturáját reprezentálja.

A temetői térhasználat változása

Nagy valószínűséggel – erre ma is határozott maradványrészek utalnak – a temető megnyitása után sokáig megvolt az elkülönülő terek használatának gyakorlata. Az egyház tudatos tájszervező és tájépítő szerepe jutott kifejezésre akkor, amikor külön temetőrésze volt korán elhunyt gyermekeknek, az öngyilkosoknak, a cigányoknak és a módosabb polgároknak. Mint ahogyan a temető bekerítése, árkolása segítségével teremtdött meg a holtak mikrovilága, az élő falu, holt falu kettőssége is (JUNG 1978; 160, KUNT 1983; 17, LISZKA 2000; 151, SILLING 1996; 346–347). Ez a fajta térhasználat tovább bővült az első világháború idején kialakított katonatemetővel. A város szélén, a Körös által északról határolt magas parton fekvő temető patak felé eső szélén volt az öngyilkosok és cigányok temetőrésze. A boncház és a mai ravatalozó közötti térségben, a temető keleti felében ma is különálló sírcsoportot képez a gyermektemető.

A módos polgár és parasztpolgár síremlékek a temető fő útjai mellett, a lélekharang és a középkeresztek, illetve a kápolnák közelében állnak. Ide hozták át azokat a régi köveket is, melyek a felszámolt pánbogi sírkertben állottak.

A középkeresztek és a kápolnák mellett a nemrég felújított harangláb és keresztút stációi jelentik a temető szakrális tereit. A sírkert főkapujától az út egyenesen a középkeresztekhez vezet. A szakralitásra utaló térközpontban álló Krisztus-keresztek a Megváltó szenvedésére és magára a megváltásra emlékeztetnek, amivel a földi élet utáni öröklétre hívják fel a

⁵ www.vajdasag.rs letöltés: 2013. május 22.

⁶ www.kanizsa.lap.hu letöltés: 2013. május 22.

figyelmet a térpanel objektumai. Mindez azt sugallja, hogy akit ezen az úton kísérnek a földi lét utolsó állomása, sírja felé, az valójában az öröklét felé tart, a Krisztussal való találkozáshoz közeledik. Az így közvetített tartalom spirituális természetű, tárgyi valósága pedig maga a Krisztus-kereszt. Mégsem a térpanel és objektumai szentek, hanem csupán az, amire utalnak (vö.: MEGGYESI 2013; 322).

Ennek a térnek a valamikori növényzetéről csak az adatközlői emlékezet alapján tudunk elnagyolt képet alkotni. Azt határozottan állítják, hogy gyümölcsfák voltak a temetőben, főként szilvák, és a temető útjait kaszálták. Mindkettő kiegészítő jövedelemforrásul szolgált a temetőcsősznek, aki családjával a csőszházban lakott. A sírhantok oldala fűvel nőtt be, és rajtuk az évszakoknak megfelelő virágok nyíltak tavasztól ősziig. Ma a főutak mentén gesztenyefák és tuják állnak, sok síron örökzöld bokrok vannak. Rózsafák és krizantémok, árvácskák nyílnak, ám a sírok nagy részét teljesen lefedték.

A mintaadó polgárságot követve a falusi temető már csak apró foltokban mutatkozik meg a szemlélődő előtt. A fakeresztek, melyek egykor uralták a temetőképet, mára az ideiglenességet jelentik csupán. A sírokat egy év után megcsináltatják, márvány vagy műkö síremlékeket emeltetnek, ki-ki ízlésének és pénztárcájának megfelelően (vö.: NAGY ABONYI 2003; 93).

A 20. század végén megváltozott a közösségi térhasználat a temetőben. Az ideiglenes térpanelek megsokszorozódtak, és a korábban egyeduralgó temetési tömegek mellett az emlékezés tömegei is elfoglalnak temetőrészeket alkalmanként.

Az újrafogalmazott közösségi identitás elemeként, a temetőben nyugvó jeles személyek sírjai köré közösségi ünnepekké koreografált megemlékezéseket kreált a helyi politika. Ezeken az eseményeken a politikai pártok mellett a civil szervezetek, művelődési egyesületek is ott vannak. Mára presztízskérdéssé vált, hogy ki legyen a megemlékezés vezérszónoka, és milyen sorrendben koszorúzzanak. Az eseményen az egyház is képviselteti magát, a pap szenteli meg a sírt vagy az emléktáblát, és a cserkészek adják a koszorúzás díszőrségét. Mondhatjuk tehát, hogy az ünnepeknek korábbi hagyományokban keresendő a gyökerük. Mindez tudatos alakítása a közösségi identitásnak, mely a Kárpát-medencei magyarság nemzeti összetartozását erősíti. Ennek fontos eleme a média jelenléte. A lokális és regionális média írott és elektronikus formában is tudósít, és esetenként a világ magyarsága is tudomást szerezhet a történelekről.

Ilyenkor a temető bizonyos tereit birtokba veszi az adott alkalomra összesereglett tömeg, és az új térpanel létrehozásával időben eltolódnak

néhány órára a temetői terek súlypontjai. A közösségi térhasználat tehát megváltozik ekkor, és az adott ünnepség idejére alkalmi központi terek jönnek létre. Ilyen a nagykápolna oldala, ami önmagában szűk, sírokkal sűrűn borított rész. A tömeg számára elfoglalható hely csak az a széles gyalogjárda, mely a kaputól a ravatalozó irányába vezet.

Az emléktábla elhelyezése előtt az 1848-as honvédek sírjainál voltak rendszeres megemlékezések. Mindössze két résztvevő megjelölt sírja található a temetőben, egyikük pap: E hantok fedik / NAGYSÁGOS / ÉS FŐTISZTELENDŐ / MÉSZÁROS IGNÁCZ ÚR / Cz: jóthi prépost / érdemült alesperes / Ó-KANIZSAI PLÉBÁNOS / 1848-9iki honvéd-százados / porait. / szül 1820. meghalt 1889. / nyugodjék békében.

A másik honvédtiszt, az egykori postamester síremlékén az alábbi szöveg olvasható: ITT / NYUGSZIK / KAFGA GYULA / 1830 – 1912 / 1848-49 es / SZABADSÁGHARC / HONVÉD SZÁZADOSA / BÉKE / PORAIRA / EMELTETTE A HÁLÁS / UTÓKOR 1997-BEN!

Az 1998-ban a temetői kápolna falán elhelyezett emléktábla szövegében a forradalomra utal, és felsorolja a résztvevők neveit, akik a sírkertben nyugszanak ismert vagy ismeretlen sírokban: AZ / 1848-49. ÉVI / SZABADSÁGHARC / KANIZSAI / RÉSZTVEVŐI / id. APRÓ MÓZES / BÁLINT MÓZES / DOBÓ PÁL / KAFGA GYULA / KÁVAI FERENC / MÉSZÁROS IGNÁC / NINCICH TÓBIÁS – OZORAY ÁRPÁD / REMETE LUKÁCS / TÓTH MIKLÓS / és a többiek / NAGY EMBEREK, NAGY FÉRFIAK, / NE KÜZDJETEK A HÍR MIATT: / HÍRETEK EGYÜTT ÉL VELÜNK, / MINDENIKTEKET TISZTELÜNK; / DE LEGNAGYOBBNAK FÖLÉTEK / EMELJÜK A KÖZHONVÉDET! / JÓKAI / A SZABADSÁGHARC 150. ÉVFORDULÓJÁNAK TISZTELETÉRE /

*A falusi temető
maradéka:
fakeresztek
(Nagytemető,
2008.
Fotó: K. Z.)*

ÁLLÍTTATTÁK KANIZSA KÖZSÉG POLGÁRAI / ÉS ÖNKORMÁNYZATA 1998-BAN.

Ugyancsak közösségként emlékeznek meg 1914–1918 hősi halottairól is. Az elkülönülő temetőrész felújításában a magyar állam is szerepet vállalt. A régi, korhadó fakeresztek helyére új, pléh vízvetős, egyforma méretű és táblájú kereszteteket állítottak.

Ötven évvel a véres események után, 1994-ben létesítették azt az emlékhelyet, mely a megtorlás helyi áldozatainak – nyughelye helyett – jelképes sírhelye csupán. Mégis fontos, hangsúlyos pontjává lett a temetőnek, hiszen az addig verbális helyi emlékezet esetlegessége mellett, a maga tárgyi valóságában is bizonyoságul, mementóul szolgál, a lokális múlt egy tragikus eseménysorában életüket vesztett áldozatok emlékhelyeként. A fehér márvány obeliszken a szerény felirat tanulságként hordozza az állíttatók üzenetét: 1944 / TACE, / SED MEMENTO! / HALLGASS, / DE EMLÉKEZZ! / 1994. NOVEMBER 2. A latin–magyar szövegű üzenet azt sugallja, hogy az akkor történtek soha nem merülhetnek feledésbe, noha kifejezetten tiltja azok kibeszélését.

A lokális identitásnak újfent fontos elemeivé váltak tehát a múlt és közelmúlt szereplői, elszenvedői. A város temetőiben a 19. században már a sorbatemetés rendje szerint történtek az elhantolások. A temetés után hat hétre lehordják a sírról a koszorúkat, a szalagokat viszont, melyeken az utolsó üzenetek vannak, a keresztekre kötik. Ekkor misét mondatnak a halott emlékére, amire összegyűlik a rokonság, a barátok és ismerősök. Hat hónappal később ismét misét mondatnak, és mise után kimennek az

Az 1944-es emlékmű és az új harangláb (Nagytemető, 2013. Fotó: K. Z.)

Húsvéti barka a sírokon (Nagytemető, 2012. Fotó: K. Z.)

48 *Karácsonyi fenyőág gömbökkel, szaloncukorral (Nagytemető, 2013. Fotó: K. Z.)*

elhunyt sírjához. Majd mindez megismétlődik az első évfordulón (vö.: NAGY ABONYI 2003; 91). A folyamatosan változó temetőkultúra nemcsak a közösség, hanem az egyén számára is új szokásokkal bővül. Az utóbbi időben tapasztalható, hogy a közösségből eltávozott szeretteik emlékét nemcsak őrzik az élő hozzátartozók, hanem a temetőben nyugvókat valamilyen módon újra beemelik az emberi lét mindennapjaiba.

A halálozás évfordulója, a születés és névnapról való megemlékezések mellett a nagy ünnepek részeseivé is avatják a temetőben nyugvókat. Magyarkanizsa Nagytemetője évente több alkalommal virágdíszbe borul. Húsvétkor barkát és festett tojást helyeznek a sírokra, hogy az elhunytak is részesei legyenek az ünnepnek. Karácsonykor fenyőágak, kis karácsonyfák és díszes ikebanák kerülnek a sírokra, hogy a szeretet ünnepének díszeiben is részesüljenek a sírkertben nyugvók. A nagy ünnepek idején az elhunytak hozzátartozói igyekeznek családostul kilátogatni a sírokhoz. Ez a bevett gyakorlat halottak napján is. Ekkor azonban árusok is felbukkannak a temetőben, virágot, édességet, sült gesztenyét kínálnak a látogatóknak.

Az emlékezetbe emelő és emlékezetben tartó alkalmak bővülését mutatja, hogy a nagy családi események előtt is kimennek elhunyt szeretteikhez a magyarkanizsai katolikusok. Ilyen alkalom az esküvő, mikor az elhunytak számára is készíttetnek kitűző virágot, amit lakodalom előtti napon visznek ki a temetőbe és kötnek a síremlékre.

Nincs tehát az a fajta elidegenedés és elhatárolódás a város katolikus lakosságának körében, mint ami a nem hívőket jellemzi.

*Lakodalmi virág kitűzése az elhunyt hozzátartozók sírjára
(Nagytemető, 2004. Fotó: K. Z.)*

Sírjelek, anyagok, technikák, ikonográfia

A város Nagytemetőjének alap sírjele a kereszt (lásd HOPPÁL 1980; 195), illetve a síremlékek egyik legfontosabb díszítő motívuma, ami természetes, hiszen katolikus közösség temetőjéről beszélünk. A még megmaradt néhány régi, fából készült darab igen vastkos – időálló. A kereszt-szárba bevésték az elhunyt nevét és esetleg a születési és elhalálozási évét. A szárak összeillesztését kovácsolt, díszes, általában szív- vagy gombfejű vasszeg tartja egyben. Előbbi igen kedvelt forma, több szomszédos település, így Martonos, Adorján és Tóthfalu temetőjében is megtalálható. A keresztnek színére már csak következtetni lehet a rajtuk lévő, megfakult festékfoltok alapján. Az idősebb adatközlők elmondták, hogy a középkorú felnőttek barna színű, az idősek fekete, míg a házasság előtt álló fiataloknak és a gyermekeknek fehér színűre festett keresztet állítottak a sírjukra. Manapság a színek eltűntek a temetőből, és kizárólag barnára festett fakereszteket lehet látni, melyekre az elhunyt nevét műanyag vagy pléh betűkből írják fel. Akad néhány kovácsoltvas kereszt is, de napjainkra éppoly ritkák, mint a régi, fából készültek.

Az urbánus hatások igen korán megjelentek a sírkertben, költséges példaként a közösség számára. Terjedésüknek csak az anyagi lehetőségek szabtak határt, ennek okán az első kőből készült táblás sírkeresztek a gazdag földbirtokosok és a tehetős polgárok elhunyt hozzátartozóinak sírjára

kerültek. Nemcsak külalakjukban, hanem szövegükben is példaadóak voltak. Kezdő és záróformulájuk, utalásuk az elhunyt családi állapotára, a gyászolókra, valamint a mind gyakrabban feltűnő sírversek beszédesebbé tették az emléket.

Ezek a lassan szaporodó kövek fokozatosan kezdték uralni a temetői teret, ám az urbánus sírkert kialakulásához a döntő lökést a műkő megjelenése adta. Olcsósága és tartóssága révén folyamatosan sokasodott azoknak a síroknak a száma, melyeket ebből az anyagból „csináltattak fel”.

*Műkő síremlék, márvány betéttel
(Nagytemető, 2013. Fotó: K. Z.)*

Az 1960-as évektől gyakorlattá vált, hogy a halottnak a sírját az első évfordulóra már tartós anyagokból csináltatták meg, így a korábbi fakeleszt csak ideiglenes funkciójú sírjellé lett az utóbbi évtizedekben.

A fakeresztek fokozatos visszaszorulásával egyre inkább teret hódított a beszélő színek helyett az írott információknak a mind terjedősebb megjelenése a síremlékeken.

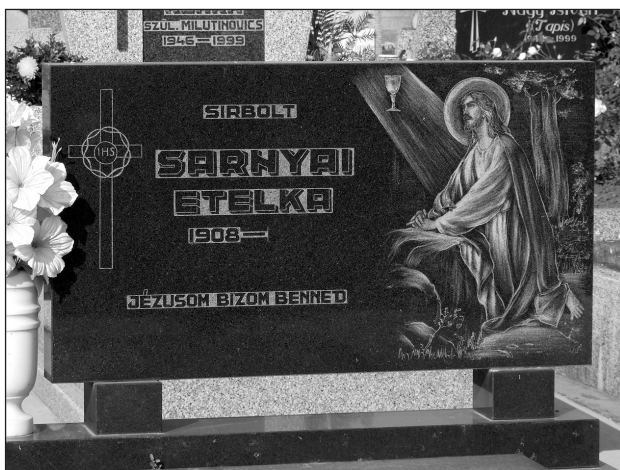
A sírokat keretbe foglalták, ami készülhetett téglából, kőből, és erre az alapra illesztették a kovácsoltvas, díszes kerítést. A későbbiekben, főként az 1940-es évektől, már ezek az oldalfalak is műkőből készültek. Sok síron a mesterek, a készítőműhelyek helyét is feltüntették, így kirajzolódik a kapcsolatháló és az esetleges mintakövetés is. Az első világháború előtt Auer Szeged, Fischer Szeged, Stark Szeged és Márványipar R.T. Szabadkán jelölésekkel találkoztunk, ami jól mutatja, hogy a két közeli nagyváros kőfaragói komoly megrendeléseket teljesítettek Magyarországi lakosai számára. Később, a két világháború között és alatt több síremléken az Ovári J. Senta, illetve az Ovári J. Zenta készítőműhely szignója látható.

A nagytömegben készült/készülő műkő síremlékek már helyi műhelyekből, illetve a szomszédos települések műhelyeiből kerültek/kerülnek ki, többnyire szignó nélkül.

A 19. századi sírkövek, kevés kivétellel, táblásak, és tetejükön ívesen karéjos szélű kereszt áll. Nincs rajtuk korpusz, de a keresztoszárak központi felületén sok esetben a szomorúfűz motívum látható. A plasztikus díszítés a 20. század első évtizedében jelenik meg a síremlékeken. Ekkortól a keresztekre felkerül a korpusz vagy a Krisztus-fej és néhány példa erejéig találkozhatunk kőbe vésett korpuszsal is. A síremlékek díszítése mutat begyűrűző divathullámokat. Viszonylag kevés mellékalakos díszű síremlék van. Rajtuk többnyire angyalok láthatók, de előfordul galambpár

Porcelán fotóportrék és gravírozással készült Krisztus-ábrázolás (Nagytemető, 2008. Fotó: K. Z.)

Fekete márvány síremlék gravírozott Krisztus-ábrázolással (Nagytemető, 2008. Fotó: K. Z.)

is. Néhány kövön pálmaág és virágfüzér van, ám ezek kivételeknek tekinthetők. Ahogyan az a néhány síremlék is, melyen szecessziós díszítőelemek vannak.

Az elhunytak fotográfiai viszonylag későn, az 1950-es évek közepén jelennek meg a temetői térben, de az ezredforduló utáni években is sok síremlékre felkerültek. A finoman kőbe csiszolt portrék gravírozással készülnek, és az 1990-es években jelentek meg, napjainkra mind nagyobb népszerűségnek örvendenek (JUHÁSZ L., 2011; 131–132). Ez a technika azonban megkívánja a tükörsima felületet, így a legtöbb ábrázolás fekete márvány vagy gránit lapra készült. Az elhunytak portréi mellett ennek a technikának a segítségével díszítik a köveket. Többnyire Jézus-ábrázolásokkal találkozhatunk: Jézus a jó pásztor, Jézus az olajfák hegyén, Jézus a kereszttel, emellett számos Mária-ábrázolás is van, melyek a győzelmes, dicsfényt csillagok övezte, földlapon vagy felhőn álló szent szűz alakját jelenítik meg, lába alatt a holdsarlóval (SZILÁRDFY 2003; 20).

Feliratok, sírversek – a közösségi jelrendszer írott emlékei

A fakeresztet váltó táblás sírkövek szinte kínálták a lehetőséget a hosszabb és részletesebb feliratok szerkesztésére. Az elhunyt neve, születési és halálozási éve mellett lehetőség kínálkozott más információk írásba foglalására. A kezdő és záróformulák mellett, az elhalálozás körülményeiről és a hozzátartozókról is alkalom nyílt kőbe vésní fontosnak vélt dolgokat: Mészáros János / élt 55 évet / meghalt 1873 augusztus 9-én / nyugodjál. / Elfelejthetetlen kedves férjem / Gyászba borult nőd / Mészáros / szül. Takács Veronika / hamvaidat fent őrzi / s emlékedet magával sírba viendi.

Az egyre terjedősebb szövegekben a város közönségét és a temetőbe látogató idegent többek között az elhunytaknak korábban, a társadalomban betöltött szerepükre is utaltak, amikor feltüntették azok foglalkozását. A látogató megtudhatta/megtudhatja, hogy az ott porladó érseki tanácsos, plébános, táblabíró, orvos, ügyvéd, gyógyszerész, újságíró, festőművész, állatorvos, honvédtiszt, tűzoltó, nyugalmazott polgári iskolai tanár, tanító, tisztviselő, cukrász, ácsmester, pékmester, kovácsmester, műegyetemi hallgató, VIII. „gimnáziumi” tanuló vagy éppen földbirtokos volt földi életében.

A síremlékek nagy hányadán az információkat tovább bővítik és versbe szedett sorokban mondják el az elvesztett családtaghoz kapcsolódó érzelmi kötődésüket, illetve sokszor magának a tragikus eseménynek kiváltó okát. Olyan versek is szép számmal vannak, melyekben a tragikumot tanulságként tárják a temetőbe látogatók elé. Ezeknek az alkotásoknak népművészeti értékéről, költőiségéről meglehetősen visszafogottsággal szólnak a kutatók (pl. BALASSA 1989; 146 és GERGELY 2000; 90). Az alkotások egy része minden bizonnyal a helyi kántoroktól való, sőt az is valószínűsíthető, hogy a kőfaragó műhelyekben is léteztek/léteznek kéziratos versgyűjtemények, melyek mintául szolgálhattak/szolgálhatnak a megrendelők számára (vö.: NOVÁK 1978; 264 és BALASSA 1989; 146).

A sírversek, feliratok néha szóról szóra ismétlődnek, vagy csak kis eltérést mutatnak az aktualizált szövegek. Néhány példa a fentiekre: Kinek apját anyját / nem fedi sírhalom, / az nem is tudja mi a szív fájdalom.; Kinek szüleit nem fedi / sírhalom nem is tudja mi az a / szív fájdalom.; Kinek férjét nem fedi sírhalom / az nem is tudja, hogy mi az igazi fájdalom.; Kinek feleségét, édesanyját nem fedi / sírhalom az nem is tudja / mi a szív fájdalom.; Kinek férjét édesapját nem fedi / sírhalom az nem is tudja / mi a szív fájdalom.

A fűz és az akác a sírversek kedvelt motívuma: Szomorú fűz hervadt lombja, / ráhajlik e sírhalomra. / Édes lesz itt megpihenni, / idelelni már nem fáj semmi.; Gyermekünk gyertek az akácok mögé / tegyetek egy szál virágot a szívünk fölé.

Gyakran égitesthez hasonlítják az elhunytat: Hideg csillag vagy, / de a lényed fénye ott ragyog szívünkben.; Leszállott egy szép csillag / az égről, eltávozott egy / jó férj apa e földről / elragadott tőlünk a halál / de lelkünk odafönn újra / egymásra talál.; Mint hulló csillag / fényt derít az égre / örömet hoztam én / szüleim szívébe / mint a szikra villan / úgy lobbant el életem / fájdalmat hagytam / szüleim szívében.

A sírversek egy nagy hányada az élő hozzátartozók érzelmi állapotát fejezi ki: Nem hisszük, hogy nem vagy többé / hisz úgy szerrettél élni...; Ha majd kiszárad egykor / érted síró szemünk...; Ami volt, az egy tűnő

álmom, / ami maradt, örök fájdalom...; Szíved nem fáj soha többé, / enyém
vérezik mindörökké...; Ami nekik béke és nyugalom, / az nekünk örök
fájdalom.; Minden amit szerettünk, veled / ide temettünk.

Mindössze néhány horvát síremlék található a Nagytemetőben.
Mintakövetőek ugyan, de nincs kezdő és záróformula a sírköveken, egyik-
nek a felirata kétnyelvű, ami egyes házasságra utal: Ovu sliku gledajte
mene se sećajte / ovo je senka mog mladanskog veka. / Két marékkal szór-
tad rám a tavaszt.

Igen jelentős számban található vallásos érzülettől áthatott sírvers is:
Egy volt közös szent vigaszunk / a lélek él találkozzunk.; Jézus szíve erősítsd
/ itt a földön hitünket / hogy az égben megláthassuk / drága szüleinket.;
Ne hozzatok a síromra / virágot, inkább mondjatok / el egy miatyánkot.;
Virrasszon felettünk Istenünk áldása / és bús szeretteink forró imádsága.;
Minden imánk szálljon az ég felé. / Drága jó szüleink lelkéért. / Oh Isten
erősítsd hitünket. / Hogy egykor megláthassuk szüleinket.

Vannak költőktől kölcsönzött versrészletek, így Petőfi Sándor *Elkészt
cipruslomb Etelke sírjára, Lenke sírján* és *Szeptember végén* – utóbbi pontat-
lan idézet –, című alkotásainak néhány sora, azután Ady Endre *Élni, míg
élünk* versének részlete is olvasható. Van egy másik Adynak tulajdonított
idézet is, ami valójában Kosztolányi Dezső *Halotti beszéd* című versének
pár rosszul idézett sora. Kiss József *Tüzek* és József Attila *Tájvers* töredé-
keinek is részlete olvasható temetői síremlékeken.

Egy idézet pedig C. H. Surgeon angol baptista prédikátortól származik.

Kezdő és záróformulák rövidebb és hosszabb változata egyaránt előfor-
dul, bevezeti és lezárja a feliratokat: Itt nyugszik – Nyugodjon békében; Itt
nyugszik Istenben boldogult – Áldás és béke lengjen porai felett. Vannak
rendhagyó záróformulák: Jézus szent szíve őrködjön hamvaik felett; Jézus
szent szíve adjon örök nyugodalmat; Uram irgalmazz nekik; Az Úr Jézus
szent szíve / őrködjön hamvaik felett; Bennünket is halálunk után a szen-
tek sorá / ba felvenni méltóztassál a mi urunk Jézus / érdemei által; Bol-
dogok, akik az úrban / halnak meg; Nyugodjanak békében / Jézus Mária
szent nevében; Föltámadunk / föltámadott.

Ezek a formulák azt mutatják, hogy a vallásos lelkületű hozzátartozók
hisznek a megváltás jézusi művében, és ezt a város közösségének a tudtára
is adják.

Általában a záróformula után következik az állítatókról történő
megemlékezés. A legtöbb síremlék feliratához szervesen hozzátartozik
a hosszabb-rövidebb közlemény, melyben arról tájékoztatják a temetőbe
látogatót, hogy a hozzátartozók közül kik vállaltak anyagi áldozatot a
méltó síremlék felállításának okán. Az erről tájékoztató mondatnak is van
kezdő formulája és utána történik a konkrét utalás: Emeltette a Balog

és Kis család; Emeltették három lánya / Mária Erzsi és Ilona; Férjed, 2
kislányod, szüleid és testvéreid; Emeltette öcséd Öcsi.

A társadalmi normákhoz igazodó, megfelelő síremlék állításáról való gondoskodás korábban elfogadott szokások átalakulását eredményezte. A néprajzi irodalomból és a helyi szájhagyományból tudjuk, az idős emberek nemritkán előre megvásárolták maguknak a koporsót. Ez az előrelátó gondoskodás napjainkban némileg megváltozott, és mostanság a temetői sírhely előre történő megváltása, illetve a síremlék elkészíttetése formájában él tovább (KUNT 1976; 266 és NOVÁK 1978; 242). Így nem ritka, hogy a záróformula után, az emeltetőkre vonatkozóan az alábbi szöveggel találkozunk a temetőben járó: Emeltették életükben. Az ily módon gondoskodók közül sokan heti rendszerességgel járnak ki a sírhelyet és környékét rendszerben tartani.

Összegzés

A másfél évtizede tartó temetővizsgálat eredményeként egy dolgot jelenthet ki a kutató teljes bizonyossággal: ahogyan a népi kultúra, úgy a temetőkultúra is folyamatos változásokon megy keresztül. A levéltári források alapján vázlatosan megrajzolhattuk a kutatott sírkert történetét. Mivel a hagyomány többszörösen átstrukturálódott, így a korábbi falusi temetők helyét az urbánus sírkert vette át. A régi sírkövek alapján azt kell gondolnunk, hogy Magyarkanizsa temetőiben nagyon korán megjelentek az urbánus elemek. Abban sem lehetünk teljesen biztosak, hogy a város legújabb kori történetében létezett-e egyáltalán csak „falusi temető”. Hiszen bizonyítani tudjuk, hogy a szerbek és a zsidók temetőjében is igen korán megjelentek sírkövek! Úgy véljük, nem állunk messze az igazságtól, ha a falusi és urbánus temetőkultúra folyamatos és egyidejű jelenlétét valószínűsítjük. A változások legújabb eredménye ebben a hagyományban az urnatemetői tér megjelenése, de minden bizonnyal nem kell sok időnek eltelnie ahhoz, hogy ténylegesen használatba vegye a város lakossága a ma még üres urnafal fülkét.

A ravatalozó több évtizedes fennállása strukturálta át először jelentősen és állandó jelleggel a Nagytemető térhasználatát. Az addigi szokásrendből átmenet nélkül kapcsolta ki a háznál történt ravatalozást és virrasztást. Sőt, a halotti tor helyszíne is megváltozott az eltelt évtizedek során. Jóval szerényebb lett a vendéglátás és a ravatalozó erre a célra fenntartott termében került/kerül megrendezésre már hosszú évek óta.

A rendszeres terepbejárások során alkalmunk adódott megfigyelni a társadalmi változások visszahatását a temetői térpanelekre. Az újrafogalmazott és -teremtett ünnepek messze kerültek a belváros nyilvánosságától.

Temetői térbe helyezésük az ott megjelent tömeg szegregációját eredményezte, így annak nagyságáról és összetételéről a város nyilvánossága csak késve szerezhetett/szerezhet tudomást. Mindenképpen új és fontos eleme a temetői térhasználatnak a koreografált közösségi jelenléttel járó ideiglenesen központivá avatott terek megjelenése.

A temetői tér rendezésekor a szakralitásra utaló térobjektumok is megújultak. A keresztút stációi csakúgy, mint a középkeresztek és a harangláb. Ez utóbbi mindenképpen azt mutatja, hogy a temetőt fenntartók egységes térben gondolkodnak, és fontosnak tartják, hovatovább a temetőkultúra alapkövetelményének vélik a rendezett és ápoltság folyamatos fenntartását.

A temető rendjéhez nagyban hozzájárul az elhunytak hozzátartozóinak rendszeres sírgondozása. A kutatás éve alatt számtalanszor láthattuk, hogy évszakoktól függetlenül, állandóan voltak kint sírokat gondozó emberek. A paraszt-polgári hagyományokat ápoló város néha faluként működik: „Mit mond a lányom, ha megjön, hogy még meg se’ kapá’tam a sírt?“, „Ne mondják, hogy csak az örökség köllött!“, „Ne szó’jjon meg senki. Lecsiná’tattam, mer’ má’ nem győzőm kapá’ni.“ – mondták adatközlőink. A megszólás, a közösség véleménye még a 21. században is fontos szabályozóként működik, befolyásolja a temetőkultúrát.

Adattár

A magyarkanizsai Nagytemető sírverseit, feliratait, kezdő és záróformuláit az eredeti írásmódot követve közöljük. Helytakarékosági szempontok miatt a külalakat nem tartottuk meg, hanem a sortöréseket ferde vonallal / jelöltük. A közölt sírversek, feliratok után zárójelben megadjuk az elhunyt/elhunytak halálozási évét, amennyiben a síremléken feltünteték azt.

Sírversek, feliratok

- 1) MEGÁLLTAK A SZÍVEK, MELYEK ÉLNI VÁGYTAK PIHENNEK A KEZEK, MELYEK / DOLGOZNI IMÁDTAK. MUNKA ÉS KÜZDELEM VOLT ÉLETÜK LEGYEN NYUGODT / ÉS BÉKÉS A PIHENÉSÜK. PÖSZINEK (nő+1964, férfi+1978)
- 2) LESZÁLLTOT EGY SZÉP CSILLAG / AZ ÉGRŐL, ELTÁVOZOTT EGY / JÓ FÉRJ APA E FÖLDRŐL / ELRAGADOTT TÓLÜNK A HALÁL / DE LELKÜNK ODAFÖN UJRA / EGYMÁSRA TALÁL. KINEK / FÉRJÉT ÉDESAP-

- JÁT NEM FEDI / SIRHALOM AZ NEMIS TUDJA / MI A SZIV FÁJDALOM / EMLÉKED ÖRÖKKÉ ŐRZIK / KIKET ITHAGYTÁL ÁRVÁN / FELESÉGED ÉS GYEREKEID (férfi+1965, nő+1997)
- 3) BÚCSÚZOM, / EZ A FÖLD MÁR NEM AZ OTTHONOM, / DE A SZÍVEMET ÖRÖKRE / NÁLATOK HAGYOM (férfi+2007)
  - 4) KINEK APJÁT ANYJÁT / NEM FEDI SÍRHALOM, / AZ NEM IS TUDJA / MI A SZIV FÁJDALOM. (férfi+, nő+1974)
  - 5) NEM HISSZÜK, HOGY NEM VAGY TÖBBÉ / HISZ ÚGY SZERETTÉL ÉLNI. / MUNKA VOLT AZ ÉLET NEKED / ÉS AZ IS LETT A VÉGZET. (férfi+1971, nő+1996)
  - 6) „IGEN: ÉLNI, MÍG ÉLÜNK, / IGEN, EZ A SZABÁLY. / DE MIT CSINÁLUNK AZ ÉLETÜNKKEL, / HA FÁJ?” (ADY) (férfi+1971, nő+1973)
  - 7) SZOMORÚ FŰZ HERVADT LOMBJA, / RÁHAJLIK E SIRHALOMRA. / ÉDES LESZ ITT MEGPIHENNI, / IDELENN MÁR NEM FÁJ SEMMI. (nő+1973) (férfi+1989, nő+1992)
  - 8) KINEK SZÜLEIT NEMFEDI SIR- / HALOM NEMIS TUDJA MI AZ A / SZIV FÁJDALOM (férfi+1934, nő+1955)
  - 9) HA MAJD KISZÁRAD EGYKOR / ÉRTED SÍRÓ SZEMÜNK / HOZZÁD JÖVÜNK JÓ ANYÁNK S / MELLETTED PIHENÜNK / ÖRÖK MEGEMLEKEZÉS JELÉÜL (nő+1971)
  - 10) ÉLETED OLYAN VOLT MINT EGY ÁLOM / VÁRATLANUL KELLETT SIRBA SZÁLLNOD. / FÁJ, HOGY TŐLÜNK ÖRÖKRE ELMENTÉL / DE EMLÉKED SZIVÜNKBE ÖRÖKKÉ ÉL. (férfi+1970, nő+2007) (férfi+1984, nő+)
  - 11) CSODÁT MŰVELNE A SZERETET / HA A KÖNYNYEK HOLTAKAT ÉBRESZTENÉNEK. / NEM PIHENNE ITT HŰ TETEMED / MERT KÖNNYEINK FELÉBRESZTENÉNEK. (férfi+1970, nő+)
  - 12) SZERETTELEK MÍG ÉLTÉL, / SIRATLAK MÍG ÉLEK. (nő+1906, férfi+1935)
  - 13) KINEK FÉRJÉT NEM FEDI SIRHALOM / AZ NEM IS TUDJA, HOGY MI AZ IGAZI FÁJDALOM. / CSAK A SIR VONZOTT ÖRÖK PIHENŐRE, CSAK ITT VÁRT SZÁMODRA NYUGALOM ÉS BÉKE. / VIRASSZON FELETTED ISTENÜNK ÁLDÁSA, BÚS SZERETTEID FORRÓ IMÁDSÁGA. (férfi+1981, nő+1991)

- 14) EGY VOLT KÖZÖS SZENT VIGASZUNK / A LÉLEK ÉL
TALÁLKOZUNK... (férfi+1990, nő+)
- 15) NAGYON SIETTÉL ÉS / TRAGIKUS ÁLDOZAT LETTÉL.
(férfi+1996, nő+)
- 16) ELHERVAD A VIRÁG / ELIRAMLIK AZ ÉLET. (férfi+1997,
nő+) (Petőfi pontatlanul idézett sora – K. Z.)
- 17) AMI VOLT, AZ EGY TŰNŐ ÁLOM, / AMI MARADT,
ÖRÖK FÁJDALOM / ÉS EGY NÉMA SÍRHALOM. / SZE-
RETTÜNK, MÉG ÉLTÉL, / NEM FELEDÜNK, MÉG
ÉLÜNK. (nő+1989)
- 18) NEM VOLT Ő NAGY, SE KIVÁLLÓ, / CSAK A SZIVE
SZIVÜNKHÖZ VALÓ / - ADY - (férfi+1996) (valójában Kosz-
tolányi – K. Z.)
- 19) A MÉLYSÉGEKBŐL KIÁLTUNK / URAM HOZZÁD /
URAM HALGAZSD MEG A MI / SZÓNKAT
- 20) HOSSZÚ AZ ÉLET NÉLKÜLED, / MÉG ELSIRAT SZE-
RETŐ HITVESED (férfi+1964, nő+)
- 21) HOSSZÚ AZ ÉLET ÉLNI / NÉLKÜLED RÖVID AZ ÉLET
/ SIRATNI TÉGEDET / EMLÉKED ŐRZIK FELESÉ / GED
ÉS KIS FIAID / KARCSIKA ÉS TIBIKE! (férfi+, nő+2008)
- 22) ÁRVÁN FOGUNK E SIRBAN PIHENNI / NEM FOG RÁ
VIRÁGOT SZÓRNI SENKI / CSAK A MADÁR ÉNEKE
LESZ A MI ALTATÓNK / CSAK AZ ÉG PERMETJE LESZ
A MI SIRATONK. (férfi+1959, nő+2001)
- 23) SZIVED NEM FÁJ SOHA TÖBBÉ, / ENYÉM VÉRZIK
MINDÖRÖKKÉ. / AMIG ÉLTÉL, SZIVEMBEN RAGYOG-
TÁL / ÉS MOST BÉKÉBEN NYUGODJÁL. (férfi+1987, nő+)
- 24) NEM EZT AKARTAM, NEM IGY AKARTAM / SZERET-
TEM VOLNA MÉG ÉLNI. / GYERMEKEIM BOLDOGSÁ-
GÁT MEGÉRNI. / DE A HALÁL KÖNYÖRTELEN VOLT,
ÉS / BÚCSÚSZÓ NÉLKÜL KELLETT ELMENNI.
- 25) MEGÁLLT EGY SZIV MELY ÉLNI VÁGYOTT / PIHEN A
KÉT KÉZ MELY DOLGOZNI IMÁDOTT / MUNKA ÉS
KÜZDELEM VOLT AZ ÉLETE / LEGYEN NYUGODT ÉS
BÉKÉS A PIHENÉSE. / VILINEK (férfi+1997)
- 26) JÉZUS SZIVE ERŐSITSD / ITT A FÖLDÖN HITÜNKET /
HOGY AZ ÉGBEN MEGLÁTHASSUK / DRÁGA SZÜLE-
INKET / GYÁSZOLJÁK SZERETTEIK (férfi+1897, nő+1927)
- 27) Életünk czélja, öröme / s reménye Te valál, / s a te elhunytoddal min-
dentől / megfosztott a halál. / Nélküled részünkre nincs / már varáz-
sa a világnak, / és elárvult bús szüleid / melléd pihenni vágynak.

- 28) A nagyvilágot bejártam, / de békét csak itt találtam (férfi+1982)
- 29) GYERMEKEINK HA ERRE JÁRTOK / HOZZATOK RÁNK
EGY SZÁL VIRÁGOT (férfi+1946, nő+1976)
- 30) AMI NEKIK BÉKE ÉS NYUGALOM, / AZ NEKÜNK ÖRÖK
FÁJDALOM.
- 31) NEM FOG ZAJT ÜTNI ÉRKEZÉSEM SIRHALMODHOZ
LASSAN LÉPEK / CSAK CSOKROMAT TESZEM FEJFÁD-
RA AZT IS LEMOSSA KÖNNYEIM ÁRJA (nő+1981, férfi+)
- 32) BÚCSÚ SZÓ NÉLKÜL RAGADOTT / EL A TRAGIKUS
HALÁL KÖZÜLÜNK / MI SZÜLEID FELEDNI NEM TU-
DUNK / MÍG ÉLÜNK GYÁSZOLUNK. (férfi+1974)
- 33) EGY PILLANAT – ÉS TOVA TÚNTÉL: / MI EGYEDÜL
MARADTUNK! / ÁLOMMÁ LETT A SZÉP VALÓSÁG. /
S MI CSAK ZOKOGHATUNK! (nő+1968)
- 34) Gyermekeink gyertek az akácok mögé / tegyetek egy szál virágot a
szívünk fölé (férfi+2001)
- 35) AMI NEKI / BÉKE ÉS NYUGALOM, / AZ NEKÜNK /
ÖRÖK FÁJDALOM. (nő+1981)
- 36) NE HOZZATOK A SIROMRA / VIRÁGOT, INKÁBB
MONDJETOK / EL EGY MIATYÁNKOT.
- 37) MINDENT AMIT SZERETTÜNK, VELED / IDE TEMET-
TÜNK. (férfi+1986)
- 38) RAGYOGJ ELŐTTÜNK / OH SZÉP CSILLAG! / HOGY
RÁNK VIRRADJON / AZ ÖRÖK NAP.
- 39) GYERMEKEIM GYERTEK AZ AKÁCOK MÖGÉ / HOZ-
ZATOK EGY SZÁL VIRÁGOT A SZIVÜNK FÖLÉ. (fér-
fi+1981, nő+2011)
- 40) KINEK SZÜLEIT NEM FEDI SIRHALOM / AZ NEM IS
TUDJA MI A FÁJDALOM (nő+1982, férfi+1984)
- 41) MÉG ÉLTÉL SZERETTÜNK / MÉG ÉLÜNK EL NEM
FEKEDÜNK.
- 42) ELMENT TŐLÜNK, KIT NAGYON / SZERETTÜNK. HI-
ÁNYÁT ÉLETÜNKBEN / ÖRÖKKÉ ÉREZZÜK. FELEDNI
ŐT SOHA / NEM TUDJUK. A FÁJDALOM SZIVÜNKBEN
/ ÖRÖKKÉ ÉL. HISZ SZERETETÉT, JÓSÁGÁT / PÓTOL-
NI SENKI NEM TUDJA. / A MI FELEDHETETLEN DRÁ-
GA / JÓ ÉDESANYÁNKAT. (nő+1986)
- 43) VIRASSZON FELETTÜNK ISTENÜNK ÁLDÁSA / ÉS BÚS
SZERETTEINK FORRÓ IMÁDSÁGA. (nő+1974, férfi+1986)

- 44) FEHÉR VIRÁGY HAJLIK A KERESZTEN / TÁN HOGY VÉLE HALKAN BESZÉLGESSEN. / ENNYI CSAK AZ EMBERÉLET / TITKA KERESZTFÁRA IGY / HAJOLUNK VISSZA. (nő+1968)
- 45) NEM AZ HALT MEG AKIT ELTEMETTEK / HANEM AZ KIT ELFELEDTEK (nő+1963, férfi+2006)
- 46) A TE SZÍVED NEM FÁJ TÖBBÉ / CSAK A MIÉNK MIND-ÖRÖKKÉ / MUNKA ÉS KÜZDELEM VOLT AZ ÉLETE / ÖRÖK BÉKE ÉS NYUGALOM LEGYEN A PIHENÉSE (férfi+1994, nő+)
- 47) ÉLETÜNK REMÉNYE TE VOLTÁL / S ELHUNYTOTD MINDENTŐL / MEGFOSZTOTT A HALÁL (férfi+1970, nő+1996)
- 48) ÁLMODOZTUNK A JÖVŐRÖL / SOK-SOK SZÉPET / DE A KEGYETLEN HALÁL / MINDENT ÖSSZETÉPETT (férfi+1985)
- 49) HISSZÜK HOGY MEGHALTÁL / SZIVÜNKBEN ÖRÖKÉ ÉLNI FOGSZ / EMLÉKED ŐRZI: / NEJED ÉS GYERMEKEID
- 50) MINDEN IMÁNK SZÁLLJON AZ ÉG FELÉ. / DRÁGA JÓ SZÜLEINK LELKÉÉRT. / OH ISTEN ERŐSÍTS HITÜNKET. / HOGY EGYKOR MEGLÁTHASSUK SZÜLEINKET. (férfi+1965, nő+)
- 51) SZERETTEIM! VIGASZTALODJATOK / JÉZUS LEGYÖZTE A HALÁLT! / CSAK A TESTEM VAN ITT! (férfi+1968, nő+2005)
- 52) JÓ BARÁTOK, HA ERRE JÁRTOK / TEGYETEK SÍROMRA EGY SZÁL VIRÁGOT! (férfi+1994)
- 53) MÍG ÉLTÉL SZERETTÜNK / MÍG ÉLÜNK NEM FELEDÜNK. / (nő+2003)
- 54) A HALÁLNAK SIRÁLMÁT ALUSZOM / ÉN, NEM HALTAM MEG, ÉLEK / A MÁS VILÁGON, ELJÖVÖK ÉRTED, / EGY CSENDES ÉJSZAKÁN. (férfi+, nő+2006)
- 55) SZOMORÚFŰZ HERVADT LOMBJA / RÁHAJOL A SÍRHALOMRA, / ÉDES ITT MÁR MEGPIHENNI, / ODALENT MÁR NEM FÁJ SEMMI. (nő+1984, férfi+1992) (férfi+1918)
- 56) AZ ÉLET VIHAROS TENGER, / AMELYEN DOLGOZIK AZ EMBER / AMIKOR CÉLBA TALÁLT / CSÓNAKJÁT FELBORITJA A HALÁL. (férfi+1998)

- 57) Testvérek, jóbarátok, / ha erre jártok / tegyetek a siromra / egy szál virágot / Búcsúszom tőletek / gyermekeim és unokáim (nő+1997)
- 58) AZ ÉN MEZŐMÖN NEM NŐNEK KALÁSZOK / AZ ÉN ARATÁSOM EGY MARÉK VIRÁG. (KISS JÓZSEF) (nő+)
- 59) ADD ISTENÜNKK, / HOGY SZINRÓL - / SZINRE LÁTHASSUNK / A MENYBEN. (férfi+1983, nő+1999)
- 60) Az élet egy viharos tenger / Amelyben csak dolgozik az ember, / És amikor célba talál, / Csónakját felborítja a halál.
- 61) A sír eltakar bút és örömet, / de a szeretetet kősziklával eltakarni / nem lehet. (nő+2011)
- 62) „ÉN MÉG TALÁN HAGYOK ITT NÉHÁNY IGAZ EMBERT, / AKIK BÜSZKE SZIVEMET SZERETTÉK: MÍG ÉLTEM / BETÖLTVE A KÜLDETÉS, AMIT ISTEN RENDELTE, / SZOMORÚ VOLT – DE AZÉRT NESIRJATOK ÉRTEM.” (nő+1991)
- 63) MAJKO! / LJUBI MI SLIKU / SVAKOG DANA / I MOJA OKA DVA / A TI TATA POMILUJ / LICE / I NA GROBU ZASADI / CRVENE I BELE RUŽE / HVALA NA SUNCU, / ZEMLJI, TRAVI HVALA VAZDUHU / ŠTO JE PLAV / HVALA SVEMU / ŠTO OSTAVLJA / PO SVETU SEN / U MENI TRAG. (férfi+1992)
- 64) KÉRÜNK TÉGED ÚRISTEN, SZABADÍTSD MEG A TE SZOLGÁDNÁK LELKÉT, / HOGY AKIK MEGHALTAK E VILÁGNAK NEKED ÉLJENEK. / AMIKET A TEST GYARLÓSÁGA ÁLTAL A MINDENNAPI ÉLETBEN ELKÖVETTEK / A TE LEGIRGALMASABB KEGYELMESÉGED BOCSÁNATÁVAL TÖRÖLD EL. (férfi+1954)
- 65) GYÓGYÍTHATATLAN SEB, AMIT A SORS ADOTT RÁNK. / FELEJTHETETLEN AZ ÓRA MIKOR FÖLDET DOBTAK RÁD. (férfi+1984)
- 66) FOLYJATOK, KÖNNYEIM, FOLYJ, / TE FORRÓ PATAK / SZIVÁROGJ LE HIDEG ORCÁIRA / HALKAN, / HADD TUDJA MEG RÓLAD: / ÁRVA GYERMEKÉNEK / ELHAGYOTT LELKÉN MILY ÉGŐ / FÁJDALOM VAN! (nő+1978)
- 67) SZÁMOMRA CSAK EGY A VIGASZTALÁS / SIRON TÚLI ÖRÖK TALÁLKOZÁS. (nő+2008)
- 68) DICSŐ CSILLAGOK RAGYOKNAK FÉNYESEN / MAJD OTT RAGYOGSZ TE IS, SZÉP CSENDES ÉJEKEN / OTT TALÁLLOK, HA MAJD NAPOM LEMÉN / OTT LESZ A TE LELKED ISMÉT ENYÉM. (férfi+1974, nő+1995)

- 69) MÚLNAK A NAPOK, / HÓNAPOK, ÉVEK / DE AZ EMLÉ-
KEK / VISSZA – VISSZATÉRNEK. (lányka+1961)
- 70) KICSI RÓZSABIMBÓ VOLTÁL / ELVETT TŐLÜNK A
HALÁL, / KINEK GYERMEKÉT NEM FEDI SIRHALOM
/ AZ NEM IS TUDJA MI IS A FÁJDALOM.
- 71) IFJÚ VALÉK KIS VIRÁG / Ó, DE KEDVES VOLT / NÉKEM
E- VILÁG (kisfiú+3 hónapos)
- 72) SZÍVÜNKBEN ŐRIZZÜK EMLÉKEDET, / MINT A
NAPSUGÁRT A TENGER, / ELREJTVE MÉLYEN, SZO-
MORÚAN, / NAGY-NAGY SZERETETTEL. (kisfiú+1991)
- 73) TÁN TÉBOLY EZ! / KISHIJJA, HOGY LETÉPTEM / A
HOMLOKOD BORÍTÓ SZEMFEDŐT / HOGY CSÓKOM
EREJE, Ó ROMBADÓLT / OLTÁROM ÚJRA ÉLETRE
IGÉZZEN (Petőfi)
- 74) ÁDÁZ KOPORSÓ ZORDON ÉJJELE! / MIVÉ TEVÉL TE
OLY SOK ÖRÖMET? / MIVÉ TEVÉL TE ANNYI SZÉP
REMÉNYT? / MELY ZSENGE A SZÜLŐI SZÍV FELETT
(Petőfi) (kisfiú+1973)
- 75) BEHUNYTA A SZÉP SZEMÉT AZ / ÁRTATLAN MAG-
ZAT. / FÖL NEM IMÁTKOZZA SEMMI FÖLDI / SZOZAT!
LÉGY BOLDOG ÉGBE / SZÁLT KIS ANGYALUNK. /
MAJD MEGLÁTUNK ISMÉT TÚL / A SIRON. DICSŐ
CSILLAGZATOK / RAGYOGNAK FÉNYESEN. / MAJD
OTT RAGYOGSZ TE IS SZÉP / CSENDES ÉJEKEN, OTT
TALÁLUNK / HA MAJD NAPUNK LEMÉN. OTT LESZ /
SZELÍD LELKED ISMÉT MIÉNK. / (kisfiú+9 hónapos)
- 76) OVU SLIKU GLEDAJTE MENE SE SEĆAJTE / OVO JE
SENKA MOG MLAĐANSKOG VEKA. / KÉT MARÉKKAL
SZÓRTAD RÁM A TAVASZT.
- 77) MINT A HULLÓ CSILLAG / FÉNYT DERÍT AZ ÉGRE /
ÖRÖMET HOZTAM ÉN / SZÜLEIM SZÍVÉBE / MINT A
SZIKRA VILLAN / ÚGY LOBBANT EL ÉLETEM / FÁJ-
DALMAT HAGYTAM / SZÜLEIM SZÍVÉBEN
- 78) MEGÁLLUNK NÉMÁN / SÍROD FELETT / S ZOKOGVA
ÁLDJUK / EMLÉKEDET... (kisfiú+2002)
- 79) Őrizzük emléked, / mint a napsugarat / a tenger, / Elrejtve, mélyen,
/ Nagy-nagy szeretettel. (kisfiú+2004)
- 80) LELKEDET ANGYALOK / ŐRIZZÉK FENN AZ / ÉGBEN
(lányka+2006)

- 81) ÖRÖKRE ELMENTÉL, DE BÚCSÚT / NEM TUDTÁL INTENI, / HIÁNYODAT MEGSZOKNI NEM LEHET. / KÖNNYES SZEMMEL LÁTOGATJUK / SIRODAT, DE NEM LÁTHATJUK / TÖBBÉ MOSOLYGÓS ARCODAT.
- 82) FELEDNI AZ ÉLETBEN / LEHETETLEN CSODA / MERT AKIT SZERETTÜNK / NEM FELEDÜNK SOHA / FÁJÓ KÖNNYEKET HULLATVA / BORULUNK A SÍRHALMODRA (férfi+1999)
- 83) HA EGYKOR KISZÁRAD ÉRTETEK / KÖNNYEZŐ SZEMÜNK, / HOZZÁTOK JÖVÜNK PIHENNI / KEDVES SZERETTEINK. (férfi+1987, nő+2008)
- 84) LESZÁLLOTT EGY SZÉP CSILLAG / AZ ÉGRŐL ELTÁVOZOTT EGY JÓ / ÉDESANYA A GYERMEKÉTŐL. / KÖNYÖRTELENÜL LETÖRÖLT A HALÁL, / DE NEM HALTÁL MEG EMLÉKED ITT / ÉL ÖRÖKKÉ KÖZÖTTÜNK. (nő+1985)
- 85) LESZÁLLOTT EGY SZÉP CSILLAG AZ ÉGRŐL / ELTÁVOZOTT EGY JÓ FELESÉG, ANYA E FÖLDRŐL / KINEK FELESÉGÉT, ÉDESANJÁT, NEM FEDI SIRHA- / LOM AZ NEM IS TUDJA MIA SZIV FÁJDALOM. (nő+1972, férfi+2011)
- 86) TE, AKI AZ ÉLETNEK ÖRÖME VOLTÁL, / TRAGIKUS KÖRÜLMÉNYEK KÖZT ELHUNYTÁL / KORÁN ELRAGADOTT A HALÁL, / DE LELKÜNK ISTEN ELŐTT / ISMÉT EGYMÁSRA TALÁL. (férfi+1972)
- 87) TE KI AZ ÉLETNEK ÖRÖME VOLTÁL / TRAGIKUS KÖRÜLMÉNY KÖZÖTT / ELHUNYTÁL, DE LELKÜNK ISTEN / ELŐTT EGYMÁSRA TALÁL. (férfi+1973)
- 88) KÖNNYES SZEMMEL JÁRJUK / A TEMETŐT, DE SZIVÜNKRE / NEM HOZ ENYHÜLÉST. / KIKNEK FIUKAT NEM FEDI / SIRHALOM AZOK NEM TUDJÁK / MI AZ IGAZ FÁJDALOM. (férfi+1991)
- 89) CSAK HALANDÓ TESTED / NYUGSZIK ITT E SIRBAN / HALHATATLAN LELKED / ÖRÖKKÉ VELÜNK VAN. (férfi+1920)
- 90) Nem múlnak el ők kik / szívünkben élnek / Itt maradnak bennünk / örökre csendesen. (férfi+1990)
- 91) „A hívő szív reménysége / dicső és szilárd, mert / Krisztus dicsőségének / szilárd alapján nyugszik” C. H. Spurgeon (férfi+1958, nő+1984)

- 92) IFJÚSÁGOD SZÉP TAVASZÁN / SZÜNT MEG NEMES ÉLETED. / NEM GONDOLTÁL ARRRA HOGY / BÚCSÚ NÉLKÜL KELL ITT / HAGYNOD AZOKAT, KIKET / ANNYIRA SZERETTÉL. / AMIG ÉLTÉL SZERETTÜNK / HIÁNYOD MEGSZOKNI NAGYON / NEHÉZ SZÜLEID ÉS TESTVÉREID / KÖNNYE HULL A SÍROD FELETT (ifjú+1978)
- 93) O IRGALMAS JÉZUSOM / BOCSÁZSD MEG BŰNEIKET / ÉS HA(m)VAIKRA ÖRÖK / NYUGODALMAT (nő+1998, férfi+)
- 94) IM A KÖNNYŰ SZÉL ELŐSURRAN, / TEREGET SZÉP BÚZEMEZŐT / S TOVARINGATJA LÁGY FODORBAN / A ZÜMMÖGŐ IDŐT. (nő+1995, férfi+2007) (József Attila – K. Z.)
- 95) MEGÁLLUNK NÉMA SÍROK FELETT / ÉS ZOKOGVA ÁLDJUK EMLÉKETEKET / DRÁGA JÓ SZÜLEINK (férfi+1928, nő+1947)
- 96) Remény, csalódás, küzdelem, bukás / Sírirtartó nagy versenyfutás / Keresni mindenben a szépet a jót / És meg nem találni / ez az élet. (férfi+1956, nő+1986)
- 97) RÖVID ÉLETED KORA TAVASZÁN / ELRAGADOTT TŐLÜNK A HALÁL / SZIVÜNKET ÖSSZE TÖRTE A BÁNAT / JÓSÁGODAT FELEDNI SOHA NEM / LEHET! (nő+1962)
- 98) JÉZUS A JÓ PÁSZTOR / NÉZZ LE A KERESZTFÁRÓL / KI TE SOKSZOR HIVTÁL / MAGADHOZ / HIVJ EGYSZER BENNÜNKET / MAGADHOZ / A FELTÁMADÁS NAPJÁN! (nő+1981, férfi+1987)
- 99) AZ ÉLET NEHÉZ KERESZTJÉT LETETTEM, URAM, BOCSÁJTSD MEG! (nő+2006)
- 100) RÖVID VOLT AZ ÉLETED / HOSSZÚ A SÍR (férfi+1972)
- 101) TRAGIKUSHALÁLOD/MÉLYFÁJDALMAT/HAGYOTT. AMIT A SÍRIG / EL NEM FELEDÜNK. (férfi+1971)
- 102) URAM ELFOGADTAD ÉLETEM ÁLDOZATÁT GYERMEKÜNKÉRT / LEGYEN MEG A TE SZENT AKARATOD! (nő+1960, férfi+)
- 103) TALÁLJÁK MEG OTT FENNT MIND AZT / AMIÉRT ITT E FÖLDÖN HIÁBA KÜZDÖTTEK. (férfi+1912, nő+1958)
- 104) Add Istenünk, hogy áldozópapjaid / akik hűségesen szolgáltak e földön / színről-szinre állhassanak a menyben

- 105) 1944 / TACE, / SED MEMENTO! / HALLGASS, / DE EM-
LÉKEZZ! / 1994. NOVEMBER 2.
- 106) ANYUKA / KÖSZÖNÖM AZ ÉLETET / KÖSZÖNÖM A
SZERETETET / KÖSZÖNÖM A PAPI HIVATÁST / ISTEN
VELED / FÖLTÁMADÁSKOR TALÁLKOZUNK / SANYI
FIAD (nő+1998, férfi+2003)
- 107) TRAGIKUS HALÁLOTOK MÉLY FÁJDALMAT / HA-
GYOTT AMIT SÍRIG EL NEM FELEDÜNK / GYÁSZOLÓ
CSALÁD (férfi+1965, nő+1965)
- 108) MEGEMLÉKEZÉSÜL / FELEJTHETETLEN / FELESÉ-
GEMNEK / ÉS ÉDESANYÁNKNAK. (nő+1967)
- 109) Hideg csillag vagy, / de a lényed fénye ott ragyog a szívünkben.
(nő+1989, férfi+2008)
- 110) KÖSZÖNJÜK, HOGY JÓ / SZÜLEINK / SZENVEDTEK
ÉRTÜNK: / SZERETŐ GYERMEKEI
- 111) A LEGJOBB SZÜLŐKET / SIRATJA ETELKA ÉS JULISKA
(férfi+1923, nő+1929)
- 112) TALÁLJUK MEG FÖNT MINDAZT, / AMIÉRT A FÖL-
DÖN HIÁBA KÜZDÖTTÜNK (nő+1982, férfi+1990)
- 113) FÁJÓ SZÍVVEL ŐRZIK / JÓSÁGODAT SZERETŐ / ÉDES-
ANYÁD FELESÉGED / TESTVÉREID ÉS / KÉT KISLEÁ-
NYOD (férfi+1970)
- 114) MEGEMLÉKEZÉSÜL / FELESÉGEMNEK ÉS / ÉDES-
ANYÁNKNAK / GYÁSZOLÓ FÉRJE JÓZSEF, / FIA IST-
VÁN ÉS LEÁNYA MÁRIA. (nő+1970)
- 115) HÁLÁS KÖSZÖNETET MONDUNK SZERETETT / SZÜ-
LEINKNEK MIND AZÉRT A JÓÉRT AMIT / ÉRTÜNK
TETTEK. (férfi+1971, nő+1989)
- 116) NEM HISSZÜK HOGY NEM VAGY TÖBBÉ / HISZ ÚGY
SZERETTÉL ÉLNI / MUNKA VOLT AZ ÉLET NEKED /
AZ IS LETT A TRAGIKUS VÉGZET. (férfi+1973, nő+1976)

Kezdő és záróformulák

- 1) ITT NYUGSZIK / ÉS NEJE / NYUGODJANAK BÉKÉBEN /
JÉZUS ÉS MÁRIA SZENT NEVÉBEN
- 2) ITT NYUGSZIK / NYUGODJONAK BÉKÉBEN!
- 3) ITT NYUGSZIK
- 4) JÉZUS SZENT SZIVE ADJ NEKIK ÖRÖK NYUGODAL-
MAT!

- 5) ITT NYUGSZIK / ISTENBEN BOLDOGULT / A VISZONT LÁTÁSRA!
- 6) ITT / NYUGSZIK / ISTENBEN BOLDOGULT/ Áldás drága emlékére.
- 7) JÉZUS SZENT SZIVE ADJ / NEKIK ÖRÖK NYUGODALMAT.
- 8) A LEGJOBB SZÜLŐKET / SIRATJA ETELKA ÉS JULISKA
- 9) IRGALMAS JÉZUS KÖNYÖRÜLJ / RAJTUK ÉS ADJ NEKIK ÖRÖK / NYUGODALMAT.
- 10) SIRBOLT / JÉZUSOM BIZOM BENNED
- 11) JÉZUS SZENT SZÍVE / ADJON NEKIK ÖRÖK NYUGODALMAT.
- 12) URAM IRGALMAZZ NEKIK
- 13) EMLÉKTEKET ŐRZI SZERETŐ APUSKÁTOK KIT ITT HAGYTATOK ÁRVÁN.
- 14) ITT / NYUGSZIK / BÉKE HAMVAIKRA!
- 15) E hantok fedik / [...] porait
- 16) ITT NYUGSZIK / BÉKE PORAIRA
- 17) Nyugodjanak békében
- 18) ADJ URAM ÖRÖK NYUGODALMAT NEKIK
- 19) AZ ÚRJÉZUS SZENT SZIVE / ŐRKÖDJÖN HAMVAIK FELETT
- 20) BENNÜNKET IS HALÁLUNK UTÁN A SZENTEK SORÁ / BA FELVENNI MÉLTÓZTASSÁL A MI URUNK JÉZUS / ÉRDEMEI ÁLTAL
- 21) JÉZUS IRGALMAZZ NEKIK!
- 22) MEGEMLÉKEZÉSÜL A LEGALÁZATOSABB / ÉDESANYÁNAK / AZ ÖRÖK SZERETETBEN TALÁLKOZUNK. / HÁLÁS GYERMEKEI.
- 23) FÖLTÁMADUNK / FÖLTÁMADOTT
- 24) ADJ URAM ÖRÖK NYUGODALMAT A / FÁRADHATATLAN JÓ ÉDESANYÁNAK ÉS APÁNAK / NYUGODJONAK BÉKÉBEN
- 25) ITT NYUGSZIK / EMLÉKÜKET ŐRZIK FIJUK FERENC ÉS JÁNOS.
- 26) ITT NYUGSZIK / FÖLTÁMADUNK
- 27) BOLDOGOK AKIK AZ ÚRBAN / HALNAK MEG.
- 28) JÉZUS SZENT SZIVE ADJON / NEKIK ÖRÖK NYUGODALMAT

- 29) ITT NYUGSZIK / Áldás hamvaikra! / Nyugodjanak békességben.
- 30) ITT NYUGOSZNAK / Áldás és béke lengjen porai felett.
- 31) JÉZUS SZENT NEVÉBEN / NYUGODJONAK BÉKÉBEN
- 32) NYUGODJANAK BÉKÉBEN / JÉZUS MÁRIA SZENT NEVÉBEN
- 33) LEGYEN NYUGALMUK CSENDES
- 34) ITT NYUGSZIK / ISTENBEN BOLDOGULT / URAM IRGALMAZZ NEKIK

Utalás az állítatókra

- 1) GYÁSZOLNAK FELESÉGED / ÉS GYERMEKEID
- 2) EMELTETTE BALOG ÉS KISS CSALÁD
- 3) EMELTETTÉK HÁROM LÁNYA / MÁRIA ERZSI ÉS ILONA
- 4) GYÁSZLOLÓ FELESÉGED / ÉS KÉT GYERMEKED
- 5) SIREMLÉKET EMELTETTE / SZERETŐ FELESÉGE ÉS KÉT KISFIA.
- 6) EMELTETTE KESERGŐ ÖZVEGYE / SIRATJÁK SZERETŐ GYERMEKEI
- 7) MEGEMLÉKEZÉSÜL: FELESÉGE PIROSKA, KÉT / LEÁNYA FRANCI ÉS IRÉN, FIA ILLÉS / M. BAKOTA JÁNOS ÉS NEJE BORBÁLA
- 8) EZEN SÍR EMLÉKET EMELTETTÉK / SZERETŐ CSALÁDJAİK.
- 9) GYÁSZOLÓ SZERETTEI
- 10) EMELTETTÉK ÉLETÜKBEN
- 11) GYÁSZOLJÁK SZERETTEI
- 12) GYÁSZOLJA ÖZVEGYE / ÉS GYERMEKE.
- 13) EZEN MELÉKET EMELTETTÉK / GYÁSZOLÓ ÖZVEGYE ÉS CSALÁDJAI
- 14) EMELTETTÉK: FÉRJE ÉS CSALÁDJAİK
- 15) FÉRJED, 2 KISLÁNYOD, SZÜLEID ÉS TESTVÉRED.
- 16) SZERETTEI
- 17) FELESÉGED ÉS KÉT KISLÁNYOD.
- 18) EZEN EMLÉKET / EMELTETTÉK GYÁSZOLÓ / ÉDESANYJA ÉS TESTVÉREI.
- 19) EMELTETTE FELESÉGE / SZÜLEI, KISLEÁNYA / ÉS TESTVÉREI.
- 20) Emeltette szerető családja.

- 21) Szeretteik
- 22) EZEN EMLÉKET EMELTETTÉK / GYÁSZOLÓ
GYERMEKEIK: GIZI, IMRE ÉS FERI.
- 23) EMLÉKÉT ŐRZI HÁLÁS / GYERMEKE DEZSŐ.
- 24) SZERETŐ CSALÁDJAİK
- 25) CSALÁDJAİK
- 26) BÁNATOS SZÜLEI
- 27) ÉDESANYÁD, ÉDESAPÁD ÉS ÖCSÉD GABI
- 28) EMELTETTE ÖCSÉD ÖCSI
- 29) SZERETŐ SZÜLEID

Mesterek, készítőhelyek

Márványipar R.T. Szabadkán
Fischer Szeged
Ovári J. Zenta
Ovári J. Senta
Stark V. Szeged
Auer S. Szeged

Irodalom

- BALASSA Iván (1989): *A magyar falvak temetői*. Budapest
- GERGELY Katalin (2000): *Sátorát letettem a romló testemnek...* Csíkszereda
- HEGEDŰS Antal (1995): Kanizsa, Martonos és Horgos 1751-től 1848-ig = *Kanizsa monográfiája I.* Szerk. Dobos János. Cnesa, Kanizsa, 327–419.
- HOPPÁL Mihály (1980): *Népművészet és etnopszichológia*. (A magyar fejfák jelvilága) Népi kultúra – Népi társadalom, XI–XII. 191–219.
- JUHÁSZ L. Ilona (2011): *Ritusok jelek szimbólumok*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja–Komárom
- JUNG Károly (1978): *Az emberélet fordulói*. Gombosi népszokások. Forum, Újvidék
- KLAMÁR Zoltán (1996): *Örökségünk kanizsai képeskönyve*. Cnesa, Kanizsa
- KLAMÁR Zoltán (2004): *Halálban is közösség*. Az adorjáni temető vizsgálata. *Studia Comitatensia*, 29. 91–110.
- KOROKNAY Ákos (1995): Kanizsa és Martonos határőrvideki korszaka = *Kanizsa monográfiája I.* Szerk. Dobos János. Cnesa, Kanizsa, 223–326.
- KUNT Ernő (1978): *Temetők az Aggteleki-karszt falvaiban*. *Studia Folkloristica et Ethnographica*, 3. Debrecen
- KUNT Ernő (1983): *Temetők népművészete*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- LISZKA József (2000): *Állított keresztényi buzgóságul*. *Lilium Aurum*, Dunaszerdahely
- 68 MEGGYESI Tamás (2013): A szakrális tér és a fény. *Vigilia*, 2013/5. 322–329.

- NAGY ABONYI Ágnes (2003): A temetés, a halál, halotti tor = *Vajdasági magyarok néprajzi atlaszának kommentárköteté*. Szerk. Papp Árpád, Raffai Judit, Terbócs Attila. Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szabadka, 90–96.
- NOVÁK László (1978): A Duna Tisza köze temetőinek néprajza. *Cumania*, V. 219–300.
- PAPP György (1982): *Kanizsa és környéke földrajzi neveinek adattára I.* Vajdaság helységeinek földrajzi nevei 8. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék
- PÁZMÁNY Péter (1606): *Keresztényi imádságos könyv melybe, szép, ájtatos könyörgések, hálaadások, és tanúságok foglaltnak.* Rövid tanúság mint ismerhesse meg akár mely együgyü ember is az igaz hitet. Nyomtatott, Widmanstadius Georgi által. Greczbe
- SILLING István (1996): A kupuszinai temető. *Létünk*, XXVI. 346–356.
- SZILÁRDFY Zoltán (2003): *Ikonográfia – kultusztörténet.* Képes tanulmányok. Balassi Kiadó, Budapest